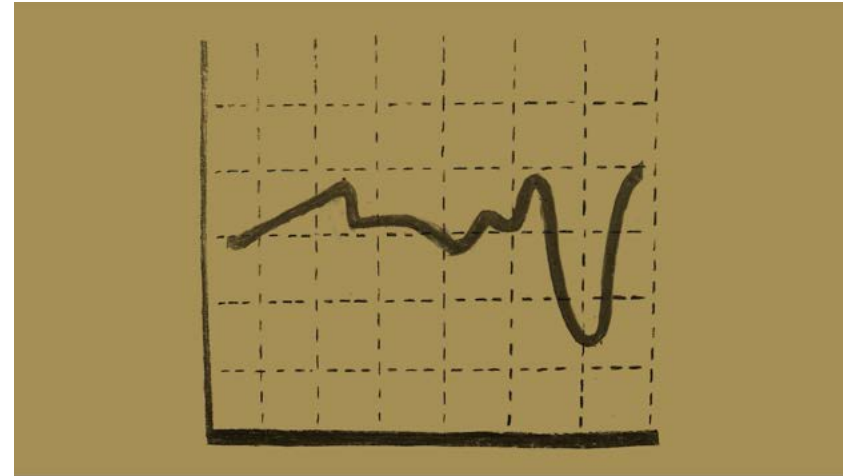
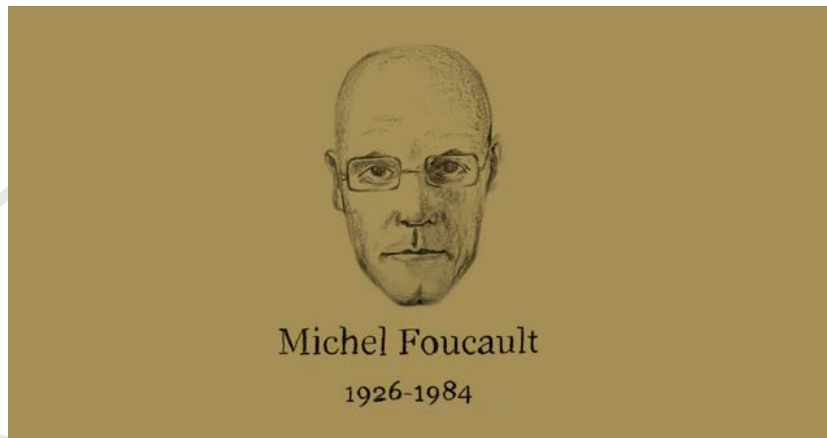

DOCENTINSTRUCTIES BIJ DE VIDEO 'BIOMACHT'

Beste docent,
Biomacht is een groot en niet altijd even uitgewerkt concept in het werk van de Franse filosoof Michel Foucault (1926-1984). Het beslaat bijna Foucault's hele oeuvre, als je biomacht laat samenvallen met de intrede van wetenschappelijke kennis in de politiek. In nauwere zin refereert het slechts aan de opkomst van het idee van positieve en diffuse machtswerking. Andere keren gebruikt Foucault het concept vooral om te refereren aan op de bevolking gerichte politiek, die in de achttiende eeuw opkomt.

In de bijbehorende video leggen wij het begrip zo goed mogelijk uit. We lichten er één aspect uit: de opkomst van de statistiek binnen het bestuur en de daarbij horende problematiek van te veel of te weinig besturen. Daarnaast hebben we biopolitiek toegespitst op het thema 'voeding en obesitas-politiek'. Hiermee kunnen we laten zien dat volgens Foucault achter de moralisering van het individu (*jij bent te zwaar, dus jij moet betere keuzes maken*) niet zozeer een centrale politieke agenda schuilt, maar eerder een bepaalde vorm van bestuur en economische belangen. Het werk van Foucault doet geen uitspraken over wat een individu wel of niet moet doen, het is in die zin amoreel. Desondanks kan overgewicht een gevoelig thema zijn, en kunnen sommige delen uit de video bij leerlingen misschien verkeerd landen. Dat is iets om als docent rekening mee te houden in de introductie en de discussie.

De video geeft geen informatie over de biografie van Foucault, zijn activistische leven en weinig over zijn andere werk. Over zijn biografie is een hoop te vinden, al zou hij er zelf waarschijnlijk een hekel aan hebben gehad als daar te veel nadruk op kwam te liggen.

Het filmpje en de onderstaande opdrachten over biomacht kun je op verschillende manieren aan andere stof verbinden.

Hieronder een aantal ideeën om het aan andere delen van het curriculum te linken:

◆ Link met Foucault's werk over disciplineren

Biomacht is een verdere uitwerking van het idee van disciplinerende macht. Een (deel van de) les over disciplinerende macht maakt het idee van biomacht een stuk duidelijker. Grofweg onderscheidt Foucault drie historische periodes, die we in de video toelichten: 1. Voor de zeventiende eeuw was er sprake van een soevereine macht, een macht die over leven en dood heerst op een asymmetrische manier. De enige manier om zich met het leven bezig te houden is om het iemand ontnemen; 2. In de zeventiende eeuw ontwikkelt zich een vorm van positieve macht die gericht op individuele lichamen, de zogeheten disciplinerende macht; 3. Vanaf 1750 breidt de macht over het leven uit, die macht is niet alleen gericht op individuele lichamen, maar op het leven van de mens als biologische soort.

◆ Link met Adam Smith

Er is belangrijke overlap tussen de economische theorie van Adam Smith en het idee van een zelfregulerend lichaam (voor meer informatie zie *Biopolitics: An Advanced Introduction* door Thomas Lemke, p. 45-46). Dit quasibiologische idee van de samenleving als organisme met zijn eigen wetmatigheden ligt ten grondslag aan biopolitiek. Denk bijvoorbeeld aan het idee van een 'natuurlijke prijs'. Hier komt de centrale spanning van biomacht weer naar voren: enerzijds de taak van de politiek om op basis van de kennis over deze wetten te handelen, deze wetten dus in zekere zin te respecteren; anderzijds de taak om deze wet-

ten ook te handhaven, om de balans te bewaren en daarom soms in te grijpen. Kort door de bocht is deze spanning volgens Foucault karakteristiek voor de liberale bestuursvorm.

◆ Link met Thomas Hobbes

Hobbes's Leviathan ([link](#)) naar zijn gelijknamige boek uit 1651 geeft een sterk beeld voor het idee van de soevereine macht. In zijn gedachte-experiment beredeneert Hobbes dat mensen in de natuurstaat een sociaal contract afsluiten en een deel van hun vrijheid afstaan. De soeverein die daarop toeziet is iemand die negatieve macht uitoefent, dingen afneemt. Immers: de angst voor de medemens wordt vervangen door de angst voor de soeverein, die de macht krijgt om zaken en zelfs het leven van zijn onderdanen af te nemen.

Extra voorbeelden van biomacht die je in de les kunt gebruiken:

◆ **Criminaliteit**

Met misdaadcijfers kan de overheid bepalen waar bovenmatig veel misdaad plaatsvindt. Vervolgens wordt een balans gezocht in de manier van ingrijpen. Te veel ingrijpen kost veel geld en heeft verhoudingsgewijs weinig effect naarmate de criminaliteit afneemt. Te weinig ingrijpen brengt ook allerlei problemen met zich mee, in de eerste plaats de nare gevolgen van misdaad. Daarnaast gaat het natuurlijk over de wijze van ingrijpen. Biomacht gaat niet direct over meer politie op straat, maar het begrip helpt ons om te kijken naar de (sociale) oorzaken van criminaliteit. Het kan daarom net zo goed impliceren dat we het buurthuis op de hoek weer gaan subsidiëren.

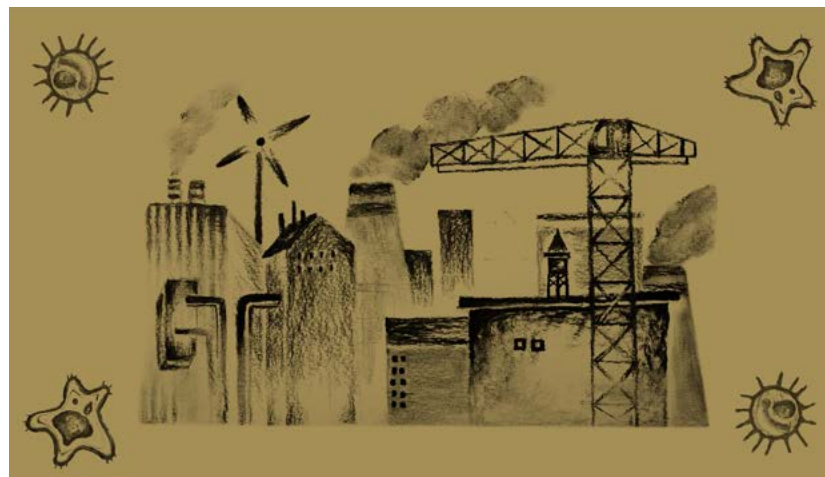
◆ **Verzekeringen**

Een verzekering werkt alleen maar omdat die collectief is. Het is een risicosprekend instrument dat ingrijpt en reguleert op het niveau van een bevolking.

◆ **Corona**

De coronacrisis is een voor de hand liggend aanknopingspunt om het over biomacht te hebben. Er wordt op basis van wetenschappelijke expertise bestuurd en er bestaat controverse over de vraag *welke* expertise relevant is. Het gaat constant over te

veel of te weinig ingrijpen. De overheid blijft het liefst zo lang mogelijk weg van ‘soevereine machtsoplossingen’, het afnemen van vrijheden. Er heerst een spanning tussen preventief en curatief ingrijpen. Het idee van (volks)gezondheid staat ter discussie. Draait die alleen om acute zorg? Hoe zit het met educatie? Eenzaamheid? Gezelligheid? Bovendien is er de continue spanning tussen economie en volksgezondheid. De voorbeelden liggen voor het oprapen. Het is tegelijkertijd een ingewikkeld onderwerp omdat al te simplistische toepassingen op de loer liggen (‘Corona zorgt voor een totalitaire controlestaat!’).

Films en video's

- ♦ *Michel Foucault* ([link](#)), interview met Fons Elders uit 1971.
- ♦ Televisiedebat met Noam Chomsky ([link](#)) uit 1971. Rond de twaalfde minuut wordt biomacht genoemd.
- ♦ *Michel Foucault, beyond good and evil*, ([link](#)) documentaire uit 1993.
- ♦ *Andere tijden* over overgewicht in zestiger en zeventiger jaren.
 - ♦ *Lijnen* ([link](#)), 4 januari 2005.
 - ♦ *Het vet van vroeger* ([link](#)), 27 februari 2014.
 - ♦ *Trim u fit!*, 7 april, ([link](#)) 2021.
- ♦ *Verovering van ons DNA*. ([link](#)) *Tegenlicht*, 2 december 2018.

Achtergrondinformatie voor docenten

- ♦ Hoofdstuk 1 uit *Ziek is het woord niet* (2008) van Annemarie Mol en Peter van Lieshout.
- ♦ 'Corona door de ogen van Foucault: 'we moeten macht controleren en wantrouwen' – door Brecht Castel voor *Knack*, 4 juli 2020. ([link](#))
- ♦ 'Mondiale mobiliteitspolitiek' – door Martijn Stronks in *De Groene Amsterdammer*, 1 mei 2020. ([link](#))
- ♦ 'Wij leven in een medisch regime' – door Metka Hagen in *Filosofie Magazine*, 24 april 2020. ([link](#))
- ♦ 'De viroloog regeert het land' – door Bert de Munck in *De Standaard*, 26 maart 2020. ([link](#))
- ♦ 'Pas op voor het postmoderne virus!' – reactie op Bert de Munck in *De Standaard* door Maarten Boudry op 30 maart 2020. ([link](#))

Opdrachten voor leerlingen

De meeste opdrachten zijn discussievragen die het beste in een klasgesprek besproken kunnen worden. Veel vragen zijn ook geschikt als korte schrijfo opdracht. Onder sommige vragen staan in schuin gedrukte tekst enkele suggesties voor de docent waarmee hij of zij

kan doorvragen of het gesprek in een bepaalde richting kan sturen. Veel opdrachten hebben betrekking op voeding, dat ook het centrale voorbeeld in de video is. De laatste vraag gaat over corona. Uitgangspunt voor die opdracht vormt de berichtgeving in de media over coronamaatregelen. Met als doel leerlingen niet alleen kritisch te leren kijken naar de maatregelen, maar ook naar hun informatiebronnen.

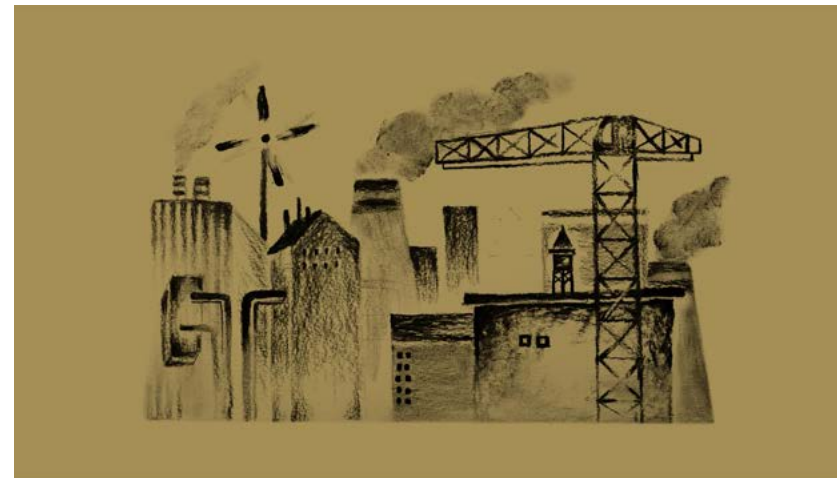
1 Macht

Leg het verschil tussen negatieve en positieve macht in je eigen woorden uit. Waarom is biomacht volgens Foucault een vorm van positieve macht?

2 Oorzaken

In het filmpje worden drie oorzaken genoemd die verband houden met de opkomst van biomacht. Leg voor elk van onderstaande oorzaken uit wat dit verband inhoudt.

- a. De opkomst van de moderne (bio-medische) wetenschappen;
- b. De uitvinding van de statistiek;
- c. De industrialisatie.

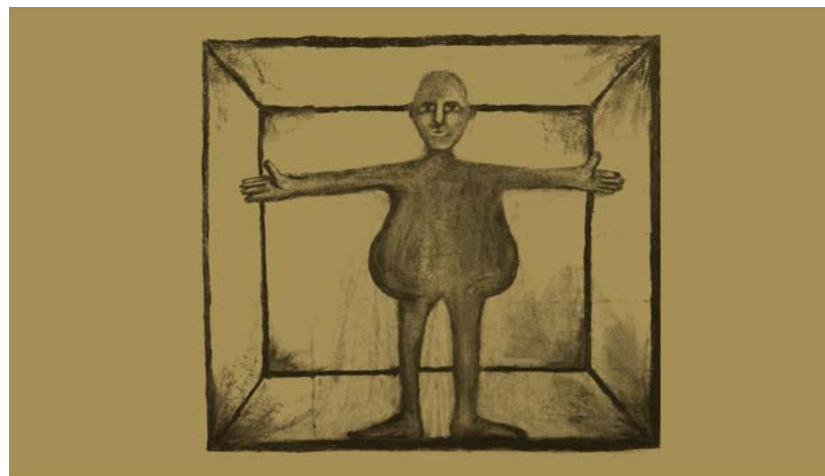
3 Statistiek

- a. Zijn er statistieken die in jouw leven een grote rol spelen? Hoe gebruik je die?
 - I *Ons leven is gevuld met statistieken: kilocalorieën, hoeveel gram groenten en fruit, ideeën over aantal uren dat je moet slapen, aantal stappen, hoeveel gram eiwitten je moet eten voor een sterk lichaam (eiwitshakes en -repen vermelden expliciet hoeveel eiwit er in het product zit).*
- b. Wat zijn volgens jou de positieve en negatieve effecten van al deze statistieken?
- c. De statistieken maken van eten 'energie' (door een hoeveelheid kilocalorieën voor te schrijven) of 'voedingsstoffen' (door voorschriften over eiwitten, vetten en koolhydraten). Welke andere waarden heeft eten voor jou die niet onder energie of voedingsstoffen vallen?

4 Dwang en keuze

- a. Neem de schoolkantine in gedachten. Is het jouw eigen keuze wat je daar bestelt?
 - I *Ja? Maar wie heeft bepaald wat er te koop is? Of welke ingrediënten er in zitten? Maakt het uit of je de antwoorden op deze vragen weet om te bepalen of het je eigen keuze is?*
 - II *Nee? Niemand dwingt je toch? Er is toch geen straf als je niet kiest, of iets anders kiest?*
- b. Nu je het verhaal over biomacht hebt gehoord, wat denk je dat Foucault op de eerste vraag zou antwoorden?
- c. Vind je dat de overheid zich überhaupt moet bemoeien met jouw gezondheid? Waarom wel/niet?
 - I *En je ouders dan? En de school? Werkgevers? Verzekeraars? Et cetera?*
 - II *En mogen frisdrankproducenten en snoepfabrikanten zich daar wel mee bemoeien? Waarom wel/niet?*
 - III *Waarom is het eigenlijk zo belangrijk om gezond te zijn?*

- iv *Nee? Maar wat als we dan allemaal overgewicht krijgen? Eerder doodgaan? Sneller ziek worden? Et cetera?*
- v *Ja? Maar wat als daardoor dingen die jij lekker vindt van het menu gaan? Waarom kun je het eigenlijk niet gewoon zelf bepalen?*
- vi *Waarom verbiedt de overheid dan niet simpelweg ongezone/slechte dingen? Waarom belasting heffen op sigaretten als je ze ook gewoon kunt verbieden?*

5 Essay/discussievraag over voeding

Wat en hoe we eten is grondig aan het veranderen. Binnensteden slaan oranje uit van Thuisbezorgd-medewerkers die pizza's en poke-bowls langsbrengen. Maaltijdservices als Hellofresh bezorgen iedere dag boodschappen met recept; zo hoeven klanten nooit na te denken over wat ze moeten koken. Eiwitshakes en proteïnerepen zorgen ervoor dat krachtsporters veel eiwitten kunnen eten zonder koolhydraten en vet. Over dertig jaar zullen veel van deze innovaties achterhaald zijn, andere zijn misschien uitgegroeid tot vaste onderdelen van ieders leven. Hoe we op school tussen de middag eten zal net zo goed veranderen. Bedenk hoe jij die verandering graag voor je ziet.

- a. Beschrijf hoe de middagpauze in 2051 volgens jou moet verlopen.
 - i *Halen scholieren hun eten uit hun tas, uit de automaat of de kantine, bij een bezorgservice, of op andere manieren?*
 - ii *Eten ze apart of samen?*
 - iii *Wie bereidt het eten, waar komt het vandaan?*
 - iv *Wat staat er op het menu?*
 - v *Hoe komt dat menu tot stand? Wie bepaalt dat?*
 - vi *Maak duidelijk waarom je vindt dat de macht over ons eten zo ingericht moet worden en niet anders.*

- vii *Welke verboden gelden er?*
- viii *Welke normen?*

6 Discussievragen over corona in de media

Verzamel drie berichten uit de (social) media over dezelfde coronamaatregel. Denk bijvoorbeeld aan sluiten of openen van scholen, invoeren of opheffen mondklappers in openbare ruimtes, vertonen coronapas in de horeca, et cetera. Probeer je berichten uit verschillende nieuwsbronnen te halen, bijvoorbeeld het eerste uit een krant of tijdschrift, het tweede van een website, het derde van social media. Ze kunnen neutraal, kritisch of positief van toon zijn.

- a. Wat vind je het meest betrouwbare bericht van de drie, en waarom?
- b. Wat zijn de overeenkomsten en de verschillen tussen de berichten?
- c. Kun je op basis van de berichten omschrijven wat het/de doel(en) van de desbetreffende coronamaatregel is/zijn?

- 1 *Ziekenhuis- of Intensive Care-opnames voorkomen, besmettingscijfers terugdringen, scholen ophouden et cetera.*
- d. Wie heeft tot deze maatregel besloten?
 - 1 *Regering, Tweede Kamer/parlement of experts.*
- e. Op welke statistieken is die maatregel gebaseerd?
 - 1 *Statistieken over positieve coronatests, bezetting verpleeg- en IC-afdelingen ziekenhuizen, leerachterstanden et cetera.*
- f. Bedenk andere statistieken die mogelijk een rol hadden kunnen spelen.
 - 1 *Statistieken over mentaal welzijn jongeren/ouderen, leerachterstanden, etcetera.*
- g. Zo ja, zou dat mogelijk tot een andere coronamaatregel hebben geleid?
- h. Ben je het eens/oneens met de maatregel en waarom?

Redacteuren ‘Biomacht’ en samenstellers instructies

Tjese Riemersma ([link](#)) is schrijver, journalist en filosoof. Hij studeerde Kunstmatige Intelligentie en Filosofie & Maatschappij aan de Rijksuniversiteit Groningen en doceert filosofie aan de *Volk suniversiteit Zuidlaren*. Zijn journalistieke stukken verschenen onder meer in *de Volkskrant*, *Dagblad van het Noorden*, *NRC Handelsblad*, *Filosofie Magazine*, *De Groene Amsterdammer*, *Trouw* en *Humo*.

Jesse Havinga ([link](#)) is schrijver en filosoof. Hij studeerde Filosofie & Educatie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij gaf les in het middelbaar onderwijs. Inmiddels werkt hij bij de Academie voor sociale studies aan de Hanzehogeschool Groningen. Daarnaast verzorgt hij cursussen filosofie voor de Volk suniversiteit Zuidlaren.

Marieke Druiven maakte de animaties en illustraties. Het camerawerk en de montage zijn van **Marina Sulima**.

De video Biomacht en bijbehorende instructies voor docenten en opdrachten voor leerlingen zijn een initiatief van Stichting Internationale Spinozaprijs.